

ATATÜRK DÖNEMİNDE KÖYLÜYÜ SAĞLIK KONUSUNDA BİLGİLENDİRME ÇALIŞMALARI VE DR. REŞİT GALİP'İN BU KONUDAKİ FAALİYETLERİ

STUDIES FOR INFORMING THE VILLAGERS ON THE SUBJECT OF HEALTH DURING ATATÜRK'S PERIOD AND DR. REŞİT GALİP'S ACTIVITIES ON THIS SUBJECT

Halil ÖZCAN

Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, hozcan@baskent.edu.tr

Öz

20. yüzyılın başında, Türk toplumun ana omurgasını oluşturan, Türk köylüsünün çözülmesi gereken öncelikli iki temel sorunundan birisi eğitim, diğeri de sağlıktı. Köylünün sorunlarına çözüm önerileri aklında, II. Meşrutiyet'in ilanı ile tartışılmaya başlanmıştır. Bu öneriler incelendiğinde, köylünün eğitiminin öncelikli bir sorun olarak ele alındığı ve çözüm olarak köye öğretmen gönderilmesi üzerinde durulduğu görülmüştür. Köyün ve köylünün sağlık konusunda bilinçlendirilmesi ve bulaşıcı hastalıklardan korunması sorunlarını da köye gönderilen eğitimcilerin çözmesi kabul ediliyordu. Bu durum, şüphesiz başta doktor olmak üzere sağlık personelinin ve sağlık kurumlarının yetersiz olması ve eğitimcinin köye ve köylüye sağlık personelinin daha kolay ulaşabileceği olmasının bir sonucuydu.

Millet Egemenliğine dayalı Büyük Millet Meclisinin (BMM) açılmasıyla yeni bir dönem başlamıştı ve ülke işgal altındaydı. Buna rağmen sağlık sorunlarının BMM'nin kurduğu ilk hükümette sağlık ve sosyal yardım olarak bakanlık düzeyine çıkarılması önemliydi. Çünkü Osmanlı Devletinde sağlık sorunları, İçişleri Bakanlığı bünyesinde yönetiliyordu ve dünyada sadece birkaç ülke sağlık sorunlarını bakanlık düzeyine çıkarmıştı. Milli Mücadelenin zor şartlarında bile halkın ve köylünün sağlık sorunlarıyla sosyal devlet anlayışı kapsamında ilgilenen Atatürk, Cumhuriyetin ilânını beklemeyen köylünün sağlık sorunlarını daha hızlı çözebilmek için bir yandan öğretmenlerden ve eğitimcilerden yararlanmayı diğer taraftan da nitelikli sağlık personeli yetiştirmeyi, aşı üretmeyi ve sağlık, sosyal yardım kurumları oluşturmayı gerekli gördü. Cumhuriyetin ilânıyla sağlık konusundaki çalışmalara hız verilerek sağlıklı bireylerin sağlıklı milleti oluşturmaya ilkesi kabul edildi. Atatürk'ün meclis açış konuşmalarında sağlık politikalarını belirlemekle kalmadığı, belirlenen programların yıllık takibini yaptığı gibi gelecek yılın hedefini açıkladığı görülmüştür.

Sağlık personelinin ve kurumlarının köylere ulaşması zaman ve sermayeye bağlıydı. Ancak bulaşıcı hastalıkların artarak devam etmesi nedeniyle köye ve köylüye bir an evvel ulaşabilmek için köy öğretmenleriyle eğitimcilerinden ve Türk Ocağı ile Halkevlerinden yararlanılmak gerekiyordu. Cumhuriyetin köye ve köylüye sağlık konusunda ulaşması gayretlerinin en çarpıcı örneklerinden birisini, köylü dostu hekim olarak da bilinen Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in bakanlığı döneminde ikinci basısını 10.000 adet yapan **Köy Muallimlerle Sağlık Konuşmaları** kitabı oluşturmaktadır. Bu çalışmada, yeni kurulan Cumhuriyetin köylüye yönelik sağlık politikasıyla, köylü dostu Dr. Reşit Galip ile köy öğretmeni ve eğitimcileriyle Millet Mektepleri ve Halkevlerinin köye ve köylüye yönelik sağlık bilincini oluşturma çabaları ele alınacaktır.

Abstract

At the beginning of the 20th century, one of the two primary problems of the Turkish villagers, which constituted the main base of Turkish society, was education and the other was health. The proposals for the solution of the problems of the villagers, in fact, were started to be discussed with the declaration of the II. Meşrutiyet. Analyzing these proposals, it is seen that the education of the villagers was handled as an issue having the first priority, and as a solution to this, sending and teachers to the villages has been considered. It was expected that the educators sent to the village would solve the problems of the village, the villagers' health awareness and of protecting them from infectious diseases. This was undoubtedly due to the result of insufficiency of healthcare personnel, especially doctors, and health institutions, and the fact that the educator could reach the village and villagers more easily than the healthcare personnel.

With the opening of the Büyük Millet Meclisi (BMM) based on National Sovereignty, a new period had begun and the country was under occupation. Despite that, it was important to raise the health issues as health and social assistance to the level of ministry in the first government established by BMM. Because in the Ottoman Empire, health problems were managed within the Ministry of internal Affairs and only a few countries in the world raised their health problems to the level of ministry. Atatürk, who is approaching the health problems of the people and the villagers within the frame of the Social State concept, even in the difficult conditions of the National Independence War, has considered that it was necessary to get benefits of teachers and educators on one hand and to educate the qualified healthcare personnel, to produce vaccines and to establish health and social assistance institutions, on the other hand, in order to solve the health problems of the villagers faster, without waiting the declaration of the Republic.

With the declaration of the Republic, the principle of "having healthy individuals forms a healthy nation" was adopted by speeding up studies on health. It is seen that Atatürk did not only underline the health policies in his parliamentary opening speeches but also announced the target of the next year as he followed up the realization of the programs annually. The Reaching of healthcare personnel and institutions to the villages depended up on time and capital. However, as infectious diseases continued to increase, it was necessary to get the benefit of village teachers and trainers, of Turk Ocağı and Halkevleri in order to reach to the village and villagers as soon as possible. One of the most remarkable examples on the efforts of the Republic reaching the village and the villagers is the book, named "Köy Muallimleri Sağlık Konuşmaları" which has reached 10.000 copies in the second publication at the Minister of National Education, Dr. Reşit Galip' period, who was known as villagers' friend surgeon. In this study, in addition to the health policy for villagers of the newly established Republic, the villagers' friend Dr. Reşit Galip and the efforts of village teachers and educators with Millet Mektepleri and Halkevleri to create health awareness towards the village and the villagers will be analyzed.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Mart 2021

Kabul edildiği tarih: 12 Nisan 2021

Yayınlanma tarihi: 24 Haziran 2021

Article Info

Date submitted: 1 March 2021

Date accepted: 12 April 2021

Date published: 24 June 2021

Anahtar sözcükler

Atatürk; Köylü; Sağlık; Reşit Galip

Keywords

Atatürk; Villager; Health; Reşit Galip

DOI: 10.33171/dtcjournal.2021.61.1.5

Giriş

Osmanlı toplumunda geleneksel sağlık anlayışına uygun olarak vatandaşlar, sağlık sorunlarını kendi başlarına çözmek zorundaydı. Diğer taraftan dünyadaki gelişmelere de paralel olarak Osmanlı Devletinde sağlık hizmetleri, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak yürütülmekteydi. Ankara'da 2 Mayıs 1920'de kabul edilen 3 sayılı yasa ile kurulan on bir bakanlıklı (İ.Güneş 297) ilk meclis hükümetinde sağlık hizmetleri, bakanlık düzeyine çıkarıldı ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekillğine de Dr. Adnan (Adivar) seçildi (Tunaya 236). O dönemde dünyada sağlık işlerini bakanlık düzeyinde ele alan birkaç ülkeden birinin (Aydın 44-45) işgal altında bulunan ülkeyi bağımsızlığına kavuşturmak için kurulan Büyük Millet Meclisi olduğu bilinmektedir. Sağlık hizmetleri, vatanın işgalden kurtarılması ve bağımsız devletin kurulması beklenmeden sosyal devlet¹ güvencesine alındı.

Bu durum, Atatürk'ün modern bir toplum kurma düşüncesinin Milli Mücadele ile başladığının da bir başka kanıtıdır. Atatürk, bireyin ve toplumun sağlık sorunları ile ekonomik-toplumsal sorunlar arasında karşılıklı ilişki olduğunu biliyordu. Bunun sonucu olarak sağlık-nüfus, sağlık-ülke ya da sağlık-ekonomi gibi ilişkilerin üzerinde durularak (Aydın 44-46), Türk ulusu bir yandan çağdaş sağlık hizmetlerine kavuşmaya, diğer yandan da çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmaya daha savaş döneminde geçmek için uğraş veriyordu. Dünyada birkaç ülkede 20. yüzyılda gelişmeye başlayan sağlık hakkı, anayasal bir güvenceye kavuşarak İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (1948) içerisinde yer bulması, Atatürk'ün ölümünün on yıl sonrasında ancak olabilecekti.

İlk hükümet, programını 9 Mayıs 1920'de Meclise sundu. Programda sağlık ve sosyal yardım konusunda, mümkün olduğu kadar tasarrufa uyulmak kaydıyla çalışılacağı ancak vatandaşın zor durumda kalmaması için sağlık malzemelerinin yurtdışından teminine çalışılacağı belirtiliyor ve eldeki mevcut ilaçların israf edilmeden kullanılması hâlinde bu buhranlı dönemin kolayca atlatılacağı düşünülüyordu. Ayrıca diğer yıllara göre salgın hastalıklar daha az görülmekle birlikte malarya (sıtma) ve frenginin önlenmesi için tedbirler alınacağı ifade ediliyordu (İ.Güneş 303).

¹ Sosyal devlet; bireylere asgari gelir güvencesi vererek onları toplumsal risklere karşı korumak suretiyle sosyal güvenlik olanağı sağlayan ve yurttaşların tümüne eğitim, sağlık, barınma gibi hizmetleri sunan bir anlayışı ifade etmektedir (Karaca ve Çam 72).

BMM'nin ilk Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olan Dr. Adnan Adıvar'ın döneminde oldukça güç şartlarda verilmeye çalışılan sağlık hizmetleri, koruma (önleme) ve kurtarma (tedavi) olarak planlandığı gibi, kuduz tedavisi müessesesi, aşıhane ve bakteriyoloji bölümleri kuruldu. İtalya'dan çiçek aşısı getirilmek suretiyle (Özkaya 78) hastalıklarla da savaş başlatıldı. 20 Ocak 1921 tarihli ve 85 numaralı Teşkilatı Esasiye Kanununda sağlık konusu yer aldı. Kanununun 11. maddesinde vilâyetlerde oluşturulacak Vilâyet Şûralarının maarif, iktisat, ziraat gibi görevleriyle birlikte sıhhiye işlerini de tanzim edeceği belirtiliyordu.

1 Mart 1921'de henüz Batı Cephesinde savaşların devam ettiği dönemde, TBMM'nin 2. yasama yılını açış konuşmasında Atatürk, eğitim, genel sağlık ile nüfus ve kalkınmada pek göze görünür sonuçların henüz alınmadığını vurguladı. Bunun için zamana, araca ve kaynağa ihtiyaç olduğunu belirtti (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri...* 178-179). Atatürk'ün bu yaklaşımı haklı ve gerçekçiydi. Çünkü bağımsızlık savaşı kazanılmadan toplumsal sorunlar çözüme kavuşturulamazdı. Ancak Atatürk'ün kesin zafere olan inancı tamdı ve kazanılacak zafer, toplumsal sorunların çözümü ve modern bir devlet kurmanın da aracı olacağı için şimdiden hazırlanmak gerekiyordu.

1 Mart 1922'de Büyük Taarruz için ülkenin tüm varlığının cephe için seferber edildiği bir dönemde, sosyal devlet anlayışına uygun olarak Atatürk, Türk milletini güven içerisinde yaşatmak için sosyal acıları dindirmeyi hükûmetin görevi sayıyordu. Konuşmasının devamında, sağlık hizmetinin temeli olan doktor sayısını 1920 yılında iki yüz altmış, 1921 yılında üç yüz on iki olarak açıkladı. Bu sayının yetersiz olduğunu bildiği için elli doktor daha bulunup, doktoru olmayan ilçelere göndermeyi hedef olarak açıkladı.

Sadece doktor sayılarından yola çıkılarak, ülkenin kurtuluş ve kuruluş aşamalarında, her alanda olduğu gibi sağlıkta da kısıtlı imkânların en akılcı şekilde kullanılmaya ve çağdaş çözümler bulunmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Diğer yandan Millî Mücadele cephesindeki savaş, eş zamanlı olarak halkımızı tehdit eden bulaşıcı hastalıklara karşı da verilmekteydi. Atatürk de konuşmasının devamında, salgın hastalıklarla mücadeleye değinerek, 1921 yılında bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlediği gibi ortaya çıkan hastalıkların anında alınan sağlık tedbirleriyle buldukları yerde yok edildiğini ifade etti. Bulaşıcı hastalıkların kesin olarak ortadan kaldırılabilmesi için aşuların tamamıyla ülkemizden temin edildiğini ifade ederek üç milyondan fazla insana yetecek çiçek aşısının Sivas'ta

üretildiğini belirtti.² Aşıya ilâve olarak sıtma görülen yerlere yeterli miktarda kinin dağıtımı ve frengi hastalığıyla mücadele için de gerekli olan kaynağın tahsis edildiğini açıkladı (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri...* 178-179).

Atatürk, Milli Mücadele devam ederken, 1 Mart 1922'de, yine bir öngörüyle adeta askerî zafer kazanılmış gibi geleceğin sağlık politikasını belirliyordu. Sağlık ve sosyal yardım konusunda milletimizin sağlığının korunarak ölüm oranının azaltılması, nüfusun artırılması, sosyal hastalıkların ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesinin önemi üzerinde duruyordu.

Konuşmasının devamında Atatürk, Türk milletinin ana gövdesini oluşturan, sağlık ve sosyal yardım politikasına en çok ihtiyaç duyacak olan Türk köylüsüne yaklaşımını da eğitim üzerinden verdi. Memleketin gerçek sahibi ve sosyal yapının temel unsuru olan köylünün bugüne kadar eğitim ışığından mahrum kaldığını belirtti. Eğitim politikasıyla cehaleti ortadan kaldırabilmek için bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını anlayacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak ile ilgili bilgiler ile dört işlemi öğretilmesinin gerekli olduğunu vurguladı (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri...* 180).

Süreç içerisinde Türk vatanının gerçek sahibi ve Türk toplumunun asli unsuru kabul edilen köylünün cehaletle savaşımı aynı zamanda bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye de dönüşecek ve köylüler sağlık konusunda eğitimciler vasıtasıyla bilgilendirilecektir. Nitekim, Hızırrahman Raşit Öymen, "*Köy muallimi sadece çocukların değil bütün köyün muallimidir*" (Özer 301) sözüyle bu durumu net bir şekilde ifade etmekteydi. Çünkü toplumun asli unsuru olan köylüye sağlık konusunda ulaşabilmenin ve onu aydınlatabilmenin en etkili çözümü, muallimlerden yararlanmaktı. Nusret Kemal, köye yönelik politikaları, "*Köycülük³ Türkiye'de büyük bir seferberliğin parolasıdır*" şeklinde tanımlar. Bu seferberlik ile 12 milyon Türk köylüsünün iktisat savaşına katılacağına ve köyün kültür seviyesinin artırılacağına inanır. Ancak Nusret Kemal'e göre, ülkedeki mektep ve muallim yetersizdir (Özer 302).

² Sivas'ta 3.269.000 kişilik aşı üretildi (Özkaya 81).

³ Köycülük, şehirleşmenin ve sanayileşmenin geliştiği bir dönemde köy hayatının ve değerlerinin önemine yapılan vurgular toplamıdır (Karaömerlioğlu 14). Köycülük kavramı Jön Türkler ile gündeme gelse de, II. Meşrutiyet döneminde önem kazanmaya başladı (Karaömerlioğlu 23-24).

Cumhuriyetin ilânı öncesinde İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’nde (Şubat 1923) köylüler, aşarın kaldırılmasını, tarımsal eğitimin sağlanmasını, Ziraat Bankası kredilerinin arttırılmasını, tarımın makineleştirilmesini talep etmişti. Kongre’de ayrıca köyün ve köylünün sağlık sorunlarının çözümü için sağlık alanında teşkilatlanma talep edilmiş, üretimde kooperatifleşmeye gidilmesi önerilmişti (Kaşıkçı 3).

Cumhuriyetin çağdaşlaşma savaşını kazanması aynı zamanda köylünün fiziken sağlıklı olmasına da bağlıydı. Bu nedenle Millî Mücadele zafere ulaştıktan sonraki ilk ve Cumhuriyetin ilânından önceki son meclis açış konuşmasında (1 Mart 1923) Atatürk, devlet tarafından yapılacak öncelikli işlerin arasına sağlık konusunu da dâhil ediyordu: *“Milletimizin ve ülkemizin kalkınması ve zenginleşmesi, halkımızın eğitilmesi ve modernleştirilmesi, sağlık sorunlarının çözümlenmesi için kesin ve ciddi bir program içinde ilk barış günlerinden başlayarak bütün ulusun uyum içinde çalışmasını sağlamak ilk ve önde gelen görev olacaktır” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri... 237).*

Atatürk, konuşmasının devamında; 1922 yılı içinde beş milyon kişilik çiçek aşısı, 537 kg. kolera, 477 kg. tifo aşuları üreterek bunları halka yeterli bir şekilde ulaştırıldığı bilgisini verdi. İstanbul ve Sivas'ta kurulan bakteriyoloji laboratuvarı, kimya laboratuvarı, aşı istasyonu ve kuduz tedavi merkezlerine Diyarbakır'ın da ekleneceği müjdesini verdi. Bulaşıcı hastalıklara karşı önemli bir savaşın aracı olan temizlik ve etüv (steril) araçları ile ilgili bilgi verdi. Dışarıdan gelecek salgın hastalıklara karşı korunmak için sınırlarımızda karantina yeri projesinin de incelendiğini açıkladı. Sadece bulaşıcı ve mikrobik hastalıklara yakalananların tedavi gördüğü hastanelerin bulunmamasının ülkemiz için büyük bir eksiklik olduğunu belirterek, 1923 yılında İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinde beş adet bulaşıcı hastalıklar hastanesinin kurulması ve açılmasının sağlık programına dâhil edildiğini açıkladı (*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri... 237*).

Sıtma hastalığının ülkemizdeki yayılma oranı ve yaptığı yıkıntıya karşı İstanbul kimyahanesinde üretilen kininin bin kiloya yakın mevcudunun Ziraat Bankası eli ile bütün bölgelere dağıtılmak üzere olduğunu belirtti. Sıtma hastalığının kökünün kazınması için tek çare olan kurutma ve arazi ıslahı sorununa, şehir ve köylerin sağlık koruyucu şartlarının düzeltilmesine, olağan durum sağlandığında hemen başlanacağını açıkladı. Frengi ve verem ile mücadele hakkında bilgi verdikten sonra konuşmasının devamında Atatürk, Türk ordusunun sağlık durumunun iyi olduğunu ifade ederek bu konuda iki yıllık süreci özetledi. Atatürk’e göre, Birinci

İnönü Savaşı'nda ordunun sağlık araçları; dört araba, dört sedyeden kurulu küçük sağlık biriminden oluşurken, bu gün ordumuzun hastaneleri ve yaralı taşıma birlikleri vardır (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri... 237*).

Atatürk, sağlık ile ilgili açıklamalarında, çalışmaların önemli bir kısmının bulaşıcı hastalıkları önlemek için alınan koruyucu önlemler olduğunu ifade etti. Sonra da ülkenin büyük bir kısmının düşman tarafından harabeye çevrilmesi ve ezilmiş halkın derin bir yoksulluk içine terk edilmesi ile içten dışa ve dıştan içe sürekli olarak göçlerin sürmesinin salgın hastalıkların nedeni olarak açıkladı. Salgın hastalıkların ortadan kaldırılmasında gösterilen başarının sevindirici olduğunu vurguladı. Salgın ve bulaşıcı hastalıklara karşı savaşın doktor ve sağlık memurlarıyla mümkün olduğunu söyledikten sonra doktor sayısını 337, sağlık memurlarının sayısını ise 434 olarak açıkladı (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri... 237-238*). Cumhuriyetin ilânı sürecinde belirtilen sayıdaki sağlık personeli, sadece köylüye değil, tüm ülkeye hizmet verecekti.

Ağustos 1923'te kurulan hükümetin programını sunarken Başvekil Ali Fethi (Okyar) Bey, Sağlık ve Sosyal Yardım (Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye) Bakanlığı bölümüne bakanlığın "Hâkimiyet-i Millîye devresinin icap ve mahsulü olarak teşekkül" ettiğini açıklayarak başladı. Fethi Bey, bakanlığın kuruluşundan zaferin sonuna kadar geçen sürede tüm mesainin cepheye yoğunlaştırması nedeniyle memleketin sağlık ve sosyal yardım ihtiyacının sınırlı bir şekilde karşılandığını ancak artık kendisinden beklenen önemli görevleri ilmin ve ihtiyacın gereklerine göre büyük bir özveriyle ve severek yerine getirmeye çalışacağını ifade etti. Ayrıca bakanlığın memleket genelinde sağlık şubesinin yeterince örgütlenemediğini belirterek bu şubede yeterli uzman (doktor ve sağlık personeli) yetişemediği gibi hukuki düzenlemenin de yapılmadığını bildirdi. Bunlara ilâve olarak medeni devletlerin sağlık konusunda yapmış oldukları teşkilat ve kanunların karşılaştırılarak bunların milletimize ve yurdumuza göre düzenlenmesinin gerekliliğini vurguladı. Ayrıca bu konuda yabancı uzmanların ülkemize getirilmesinin zorunlu bir ihtiyaç olduğunu da belirtti (İ.Güneş 341).

Başbakan, sağlık konusundan sonra sosyal yardım faaliyetleri hakkında bilgi verdi. Savaşlar sonucunda iki yüz bin şehit çocuğunun o günkü neslin ve hükümetin yardım ve şefkatine terk edildiğini ancak bakanlığın bütçe yetersizliği nedeniyle sadece yirmi bin kadar çocuğa bakabildiğini söyledikten sonra daha çok çocuğu himaye etmek için bakanlığın gelir teminine gayret edeceğini ifade etti. Konuşmasının devamında ülkemizde en çok zarar veren hastalıkların verem ve frengi

olarak bilindiğini ancak milletimize en çok zararı, milletimizin kara belası olan malaryanın (sıtma) verdiğini belirtti. Bu hastalıkla mücadelenin de milyonlarla ifade edilecek kaynağa muhtaç olduğunu ilâve ederek 1924 yılında bunun başarılması gerektiğine vurgu yaptı (İ.Güneş 342).

Cumhuriyetin Köye⁴ ve Köylüye Yönelik Sağlık Çalışmaları

Anadolu köylüsü yıllarca süren savaşlar, salgın hastalıklar, kuraklık ve kıtlık ile mücadele edegelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, çoğu köylerin mezarlıklarının köyden daha büyük olması, bu felâketlerin ve köylünün⁵ karşılaştığı sorunların da bir göstergesiydi (Özer 296). Milli Mücadelede hastabakıcı eksikliği yaşandığı için Cumhuriyetin ilânından sonra, 1924 yılında, İstanbul'da toplanan Kızılay Kongresi'nde, konusunda uzman hemşireler yetiştirmek üzere bir Hastabakıcılık Mektebi açılmasına karar verilerek "Kızılay Özel Hemşirelik Lisesi" açıldı (Kaysılı 67). Buna ilâve olarak bulaşıcı hastalık savaşında hekimin göstereceği gibi çalışmak, aşı ve benzeri sağlık hizmetlerini uygulamakla görevli küçük sıhhat memurları yetiştirmek üzere biri Sivas'ta elli öğrencilik yatılı, diğeri İstanbul'da yatısız iki (hemşirelik) okul açıldı (Kaysılı 65-66).

1924 yılında çıkan Köy Kanununun 14. maddesinde, yapılması köylünün isteğine bağlı olan işlerden birisi de, "köyde sağlık işlerine bakmak üzere bir sağlık korucusu bulundurmak, yok ise vilâyet veya kaza merkezinde açılacak sağlık derslerine adam göndererek yetiştirmek suretiyle köyde istihdam etmek" olarak kabul edildi (Kaysılı 65-66). Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan izin alınarak il ve ilçe merkezlerinde açılacak altı haftalık kurslarla köy sağlık korucuları yetiştirilmesi kararlaştırıldı. Kurslara, askerliğini yapmış 25-40 yaşlarında ilkökul mezunlarının alınması ve başarılı olanların birkaç köye hizmet etmesiyle bu kişilerin maaşlarının köy bütçesinden verilmek üzere kaymakamlıkça atanması öngörüldü. Ayrıca kursa katılmak isteyenlerden askerlik hizmetini sıhhiye olarak yapanlardan da ilkökul mezunu olma şartı aranmaması kararlaştırıldı. Sağlık korucularının sorumlu

⁴ 1924 yılında yürürlüğe giren 442 sayılı Köy Kanununa göre köy, temelinde yönetsel varlık kazanmış bir kırsal yerleşme türüdür. Köy Kanununun 1. maddesine göre, nüfusu 2.000'den aşağı olan yurtlar köy olarak tabir ediliyordu (Resmi Gazete 336).

⁵ Cumhuriyet yönetimi, 1920 ve 1930'lu yıllarda bir taraftan şehirlerde sanayiye geliştirmeye çalışırken, diğer taraftan da köy ve köycülük ile ilgilendi. Bu ilginin sonucunda köy ve köycülükle ilgili çok sayıda edebî ve teorik eserler ortaya çıkmaya başladı. Halkevlerinin Köycülük Kolları faaliyetleri ile yayın organı olan Ülkü Dergisi de köy ve köycülük konusuna dikkat çekti (Karaömerlioğlu 54-55).

oldukları köylerde görev yaparken kollarına bir kol bağı bağlamaları da gerekli görüldü (Kaysılı 66-67). Ancak bu uygulamadan beklenen sonuç elde edilemedi.

31.08.1937 gün ve 891 sayılı bakanlık tamimi ile 'Köy Sağlık Korucuları Talimatı' ile sayısı beklenen düzeye ulaşamayan Köy Sağlık Korucularının, altı aylık kurslarla eğitimden sonra köylerde görevlendirilmesi kararlaştırıldı. Korucuların görevleri de; köylerde köyün su, helâ, ahır, hamam vb. yerlerini sıhhiyeleştirmek, ölüm, doğum ve bulaşıcı hastalıklarını bildirmek, ilk yardım yapmak, başıboş köpekleri ortadan kaldırmak, köyde hamam, mezarlık ve çocuk bahçesi yaptırmak gibi hizmetleri yürütmek olarak belirlendi (Kaysılı 65-66).

Millet Mektepleri ve Köy Sağlığı

Lâtin harflerinin 1 Kasım 1928'de kabul edilmesinden sonra, Türk halkını okur-yazar hâle getirerek ona hayatını sürdürmede gereken bilgileri kazandırmak için 11 Kasım 1928 tarihli kararname ile Millet Mekteplerinin 1 Ocak 1929'da açılması kabul edildi. Bu kararnamenin 24 Kasım 1928'de onaylanıp yayınlanması üzerine Millet Mektepleri açılarak I. Millet Mektepleri Talimatnamesi yürürlüğe girdi (Şahin 215). Bu mektepler, sabit ve seyyar olmak üzere (A) ve (B) dershanelerinden, (*Millet Mektepleri Talimatnamesi* 4-5), halk okuma odalarıyla köy yatı dershanelerinden oluştu. Millet Mektepleri; il, ilçe, kaza, köy veya mahallelerde kurulacaktı. İl Maarif heyeti ise valinin başkanlığında maarif müdürü, vilâyetten bir üye, Halk Fırkası mutemedi, belediye reisi, Türk Ocağı reisinden oluşturulacaktı (*Millet Mektepleri Talimnamesi* 7-8).

I. Talimatname'nin yaklaşık bir yıllık tecrübesinden sonra Maarif Vekâleti'nin 334 sayılı tezkeresiyle, Başvekâletin 8410 sayılı kararnamesi, Bakanlar Kurulu'nun 22.09.1929 tarihli toplantısında kabul edilerek II. Talimatname yürürlüğe girdi. Bu talimatnamenin en belirgin farkı, B dershanelerinin içeriğinin değiştirilmesidir. I. Millet Mektepleri Talimatnamesi'ne göre, A dershanelerinde, öğrenim çağını geçirmiş olan Arap ve Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmasını öğrenmeleri için dört aylık bir dönem öngörülmekteydi (Şahin 215). II. Talimatname'de ise A dershanelerinin hiç okuma yazma bilmeyen veya Arap harflerini öğrenmiş olan yetişkinleri okur-yazar hâle getirmek, B dershanelerinin amacı ise A dershanelerini bitiren ve okuma yazma öğrenen vatandaşların yaşamlarında gerekli olan bilgileri öğrenmeleri olarak belirlendi.

Her Millet Mektebinde dersler, Cuma hariç olmak üzere altı günde birer saat olarak planlanıyordu. Millet Mekteplerinde eğitime başlamadan birkaç gün önce idare heyetinin gazete ve dergilerde yayın yaptırarak, müdaniler (dellal) çıkarılarak davul, bildiri gibi vasıtalar ile vatandaşın derse katılımı sağlanmaya çalışılıyordu. Ayrıca köy, şehir ve kasabaların bayraklarla donatılması ile mekteplerde orkestralarla konser düzenlenerek halkı meydanlara toplamak suretiyle nutuk söylenmesi kararlaştırıldı (*Millet Mektepleri Talimnamesi* 21). Bunlara ilâve olarak her mektebin ilk dersinde muallimin millet mektebinin amacı ile okuyup yazmanın önemi üzerinde beş dakikalık konuşma yapması öngörüldü (*Millet Mektepleri Talimnamesi* 15).

Mektebi olmayan köylerde seyyar Millet Mektepleri dershaneleri ve seyyar muallimlerin görevlendirilmesi kararlaştırıldı (*Millet Mektepleri Talimnamesi* 16). Millet Mektepleri teşkilâtında görev alan memurların vazifeleri için de ayrıca bir talimat hazırlandı. Bu talimatın 15. maddesine göre; Millet Mektepleri B dershanelerinde görevlendirilecek olan muallimlerin öğrenciye kıraat, imlâ, yazı ve tahrirle ilgili olarak hesap, sağlık bilgisi ve yurt bilgisi derslerinin verilmesi kararlaştırıldı (*Millet Mektepleri Teşkilatında...* 11). Aynı talimatın ekinde okutulacak derslerin saatleri ve içeriği belirlendi. Haftalık altı saat içerisinde 2 saat kıraat ve tahrir, 2 saat hesap ve ölçüler, 1 saat sağlık bilgisi ve 1 saat yurt bilgisi derslerinin verilmesi kararlaştırıldı. Talimatın sağlık bilgisi başlığı altında bu konudaki amaç iki başlık altında belirlendi:

1. Beden, uzuvlar ve vazifeleri hakkında esaslı fikirler almak,
2. Ferdi ve içtimai hıfzıssıhhai esasları öğrenmek ve iliyalar (faydalı bilgiler) kazanmak.

Amaç açıklandıktan sonra, sağlık dersinin müfredatına açıklık getirildi. Buna göre insan bedeni başlığı altında, başlıca uzuvlar, cihazlar ve görevleri, nefes alma, ciğerler, kan dolaşımı, kalp, yemek ve hazım, ağız, dişler, mide ve bağırsaklardan bahsedildi. Devamında hava, su, gıdalar hakkında sıhhi tavsiyeler yer aldı. İçki ve zararları başlığı altında içkinin ferde, aileye ve millete zararlarıyla “içki az kullanan milletlerde umumi refah ve saadet; içki çok kullanılan milletlerde sefalet” vurgusuna yer verildi. Mühlik (öldürücü) hastalıklar başlığı altında, frengi, verem, sıtma, bel soğukluğu hakkında bilgi verildikten sonra bunlardan korunmanın yöntemi üzerinde duruldu. Ayrıca milletin sağlığı için vatandaşların bireysel olarak nelere dikkat etmesi gerektiğine dair önemli bilgilere yer verildi. Buna göre;

- sokakta, vapurda, tramvay ve otobüste tükürmenin zararları,
- Giyinmenin sıhhi şartları. Çocuklara nasıl bakılmalı (kadınlar için),
- Kır ve açık hava ve güneşin faydalarına dikkat çekildi (*Millet Mektepleri Teşkilatında...*14-16)

Bulaşıcı hastalıklardan korunma ve halkın (bireylerin) bu konudaki görevleri ile kazalar ve zehirlenmeler, hayvan ısırıklarında ne yapılacağı bilgisine yer verildiği gibi mümkün olan yerlerde bu konuların hükümet doktoru tarafından bir ya da iki ders olarak verilmesi istendi. Ayrıca derslerin sadece nasihat şeklinde anlatılmasının dersin faydasını azaltacağı hatırlatılarak mümkün olduğu kadar resim, levha ve diyagram gibi vasıtalarla yararlanılması tavsiye edildi (*Millet Mektepleri Teşkilatında...* 17-18).

Daha önce İlk Tedrisat Umumî Müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Sabri Cemil Bey, Lâtin harflerinin kabul edilmesini ve Millet Mekteplerinin açılmasını takiben, okuma ve yazmayı kolaylaştıracağına inandığı *Millet Mektepleri Kıraati* kitabını 1929 yılında hazırladı. Kitabında, Türk tarih ve kültürüne ait tanınmış yazarlardan derlediği öykü, destan, hikâye, atasözleri ve şiir seçkilerine yer verdi. Bu eserler içerisinde yer alan Refik Ahmet'in "Sıtma" başlıklı yazısında; genelde pis, durgun sular ve bataklığın olduğu yerlerde sıtma hastalığına rastlandığı bilgisi verildikten sonra buralarda yaşayanların temizliğe daha da dikkat etmesi gerekliliğinin üzerinde duruldu. Yazının devamında hükümetin sıtma hastalığını kökünden kazıyabilmek için kinin dağıttığı ve bataklıkları kurutmaya çalıştığı bilgisine yer verildi. Bununla birlikte vatandaşların da mücadeleye aktif katılmasının önemine dikkat çekildi (Sabri Cemil 46-47).

Sabri Cemil'in eserinde sağlıkla ilgili yer verdiği ikinci yazı (M.S. imzasıyla) mikrop başlığı taşır. Yazıda, mikropların, gözle görülemeyecek kadar küçük olduğu için yerde, havada, suda, eşyalarımızda ve vücudumuzda bulunabileceği belirtildikten sonra verem, tifo, kızıl, çiçek ve veba gibi öldürücü hastalıklara sebep olacağı vurgulanır. Mikroplarla mücadele için temizliğin ve (kimyasal) ilaç kullanımının önemine dikkat çekilir (Sabri Cemil 62-64).

Türk Ocaklarından Halkevlerine Köy Sağlığı Çalışmaları

Köylerin Anadolu'nun bazı bölgelerinde, coğrafi yapının da etkisiyle, çok seyrek ve dağınık olarak yerleşmiş olması, sağlık, güvenlik alanlarında olduğu gibi, eğitim-öğretim açısından da zorluklar yaşanmasına sebep oluyordu (Özer 299).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulaşım sorunu da henüz çözülememişti. Ama halka da biran evvel ulaşılarak hem Cumhuriyetin gerektirdiği nitelikte bireyler yetiştirilmeli hem de halkın sağlık sorunu çözülmeliydi. Bunun için Türk Ocaklarının yurt çapındaki örgütlenmesinden de yararlanmak gerekiyordu.

Türk Ocakları, halkın eğitimi için okuma yazma, ticaret, musiki, daktilo, biçki dikiş, sağlık, ziraat ve yabancı dil dersleri için kurslar açıyordu (G. Güneş 119). Nitekim İzmir Türk Ocağı, konferanslarında halkın sağlık konusunda bilinçlendirilmesini kendisine amaç edinmişti (Tuna 98). Ancak sağlık konusunda konferansın yetersiz kalacağını düşünen Ocak, 1928 yılı Kurultayında civar köylerin, sağlık hizmetleri için 1000 lira harcadığını ifade etmişti (Tuna 101). Atatürk de yurt gezilerinde Türk Ocaklarının faaliyetlerini yakından takip ediyordu. 25 Ocak-3 Mart 1931 tarihleri arasında Batı Anadolu'ya yaptığı incelemeler kapsamında, Aydın Türk Ocağı'nı ziyareti sırasında, Atatürk, köylere sağlık, ekonomik ve eğitim konusunda ne gibi çalışmalar yapıldığını sormuştu (Tuna 127). Süreç içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk milletinin bir ocak içerisinde değil, devlet bütünlüğü içerisinde kendi ismini yaşattığı gerekçesiyle 1931 yılı Türk Ocakları Kurultayı, kendini kapatma kararı aldı. Türk Ocaklarının görevini daha geniş bir örgütlenme ile yerine getirebilmek için Halkevleri kuruldu (Afet İnan 280).

Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra daha geniş bir örgütlenme ile kurulan Halkevlerinin dokuz kolundan biri de Köycüler Şubesiydi. Şubenin esas vazifesi, *“köylerin sıhhi, medenî, bedû inkişaf ve tekâmülüne, köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve tesanüt duygularının kuvvetlenmesine çalışmak”* olarak belirlenmişti. Ayrıca Köycülük Şubesi'ne, diğer sosyal kurumların yardım şubeleriyle birlikte hasta köylülerin şehir sıhhat ve bakım müesseselerinde muayene ve tedavilerine rehberlik etme görevi verilmişti. Bunlara ilâve olarak bütün köy öğretmenlerini, kendilerini köylünün yükselmesine ve saadetine adanmış olmaları nedeniyle Halkevi Köycülük Şubesinin doğal üyesi saymıştı (*Halkevleri Talimatnamesi* 19-20).

Asıl amacı köylerin toplumsal, kültürel ve hijyenik açıdan gelişimini sağlayarak köylülerle şehirliler arasındaki dayanışmayı geliştirmek olan (Karaömerlioğlu 60) Köycülük Şubesi, her cumartesi ve pazar günleri, içerisinde doktorlar ve halkevinin diğer şubelerinden birer kişinin yer aldığı 12 kişilik gruplar hâlinde köylere geziler düzenledi. Grup, kitaplarını, sağlık malzemesini, azıklarını da yanlarına almak suretiyle, sabah erkenden yola çıkarak günde birkaç köyü ziyaret ediyor, köylülerin köy meydanında toplanmasını sağlıyor, uygun bir odada hastaların

tedavisine başlıyor ve sağlıkla ilgili köylüleri bilgilendirmeye çalışıyordu. Kadın üyeler de köylü kadınlara çocuk bakımı ve temizlik gibi konularda gerekli bilgileri aktarıyordu. Köycülük Şubesi'nde görevli olanlar, kışın da köylere giderek sağlık, tarih, toplumsal hayat ve ziraat konularında konferans vererek köylüyü bilinçlendirme çabalarına devam ediyordu (Özer 309-310).

Köy Öğretmen Kurslarından Köy Enstitülerine Köylü Sağlığı Çalışmaları

Köy okullarında öğretmenlik yapmak üzere yetiştirilen öğretmenlerin köylere uyum sağlayamamaları köy eğitimi açısından çözülmesi gereken önemli bir sorundu. Köy öğretmenlerinin nasıl yetiştirilmesi gerektiği ile ilgili 1924 yılından itibaren çareler aranmaya başlandı. 1-20 Mayıs 1924'te Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nde de konu gündeme alındı. Ayrıca Amerikalı eğitimci John Dewey (1924) ile Alman eğitimci Kühne'nin (1925) raporlarında da köy öğretmeni yetiştirilmesi konusunda tavsiyeler yer aldı. Mustafa Necati Bey'in girişimiyle çıkarılan 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile köy öğretmeni yetiştirme ve köy muallim mektepleri açılmasına zemin hazırlandı (Şanal ve Karagöz 183-185).

1927 yılında Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Denizli Erkek Muallim Mektebi'ni, Köy Muallim Mektebi'ne çevirdiği gibi, Kayseri Zincidere'de bir Köy Muallim Mektebi⁶ açtı. Ancak süreç içerisinde bu okullardan beklenen verim sağlanamadığı için 1932'de Kayseri'deki, 1933'de de Denizli'deki okul kapatıldı. Bu okulların kapatılmasından sonra 1933 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, köylere öğretmen yetiştirmek üzere Mıntıka Muallim Mektepleri açmayı planladı, ancak bunu gerçekleştirmedi (Akyüz 353). Cumhuriyet Halk Partisi dördüncü kongresinde (1935) köy eğitimine özel bir önem verildi. Aynı yıl köycülüğü ile tanınan İsmail Hakkı Tonguç da İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atandı (Karaömerlioğlu 89).

1936'da Saffet Arıkan'ın Millî Eğitim Bakanlığı sırasında Eskişehir'in (Çifteler) Mahmudiye Köyü'nde, Köy Öğretmen Kursu açıldı. Askerlik vazifesini çavuş ve onbaşı olarak yapan ve okuma yazma bilen gençler, altı aylık Köy Öğretmen Kursu gördükten sonra, nüfusu (150'den) az olan köylere üç yıllık eğitim için görevlendiriliyordu. Aynı yıl nüfusu 400'den fazla olan köylere de öğretmen yetiştirmek üzere, İzmir Kızılçullu ve Eskişehir Çifteler'de Köy Öğretmen Okulları açıldı (Akyüz 354). Bu okullardan edinilen tecrübeler, ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeleri gerekli kıldı. Bu

⁶ Parasız ve yatılı olarak üç yıllık bir öğretim süresi ile açılacak okullara girebilmek için; Türk olmak, İlkokuldan mezun olmak, on altı yaşından küçük, yirmi yaşından büyük olmamak ve öğretmenlik yapmaya engel beden, ruh kusurları bulunmamak şartları aranıyordu (Dilek 99).

kapsamda, Köy Eğitimcileri Kanunu (11 Haziran 1937’de kabul edilen 3238 sayılı) ve Köy Eğitimcileri Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun (7 Temmuz 1939 tarihli 3704 sayılı) kabul edilerek köy eğitimcileri kurslarının ülke çapında yaygınlaşması hedeflendi. Böylece köy eğitimcilerinin köylü çocuklara, dört işlem ile birlikte okuma-yazma öğretilmelerine, tarım ve hayvancılık gibi konularda bilgi vermelerine olanak sağlandığı gibi, temizlik, hastalıklardan korunma gibi sağlık konularında da köylüleri bilinçlendirmelerine imkân sağlandı. Süreç içerisinde Köy Enstitüleri’nin açılmasıyla, köy eğitimcileri kursları, bölgesinde açılan köy enstitülerine bağlandı (Erdem 195-196).

Cumhuriyetin köycü söylem ve politikasının ete kemiğe bürünmüş (Karaömerlioğlu 88) hali olan Köy Enstitülerinin de kırsal alana öğretmen ve sağlıkçı yetiştirilmesi hedefleniyordu. Bu hedefler doğrultusunda, “Hasanoğlu Köy Enstitüsü ile Kızılçullu Köy Enstitüsü’nde” ilk üç sınıfı bitirmiş olanlar arasından seçilen öğrencilerin iki yıllık bir öğrenim süresiyle köy sağlık memuru olmak üzere yetiştirilmesi öngörüldü. Eğitim süresi beş yıl olan enstitülerin üçüncü sınıfını başarı ile bitirmiş olan erkek öğrencilerin bir bölümü, iki yıllık mesleki bir eğitim gördükten sonra köy sağlık memuru olurken, kız öğrencilerin bir kısmı da üçüncü sınıftan sonra iki yıllık bir eğitim alarak köy ebesi olabiliyordu (Kaysılı 73). 1943 yılından itibaren ise köy sağlık memuru yetiştirilmeye başlandı. 1945 yılında bir ya da birkaç köyden oluşan köy gruplarına ilk köy sağlık memurları atanmaya başlandı.

Hekimlikle Yetinmeyen Dr. Reşit Galip

1892 yılında Rodos adasında doğan Reşit Galip’in babası mahkeme reislerinden Mehmet Galip Bey, annesi ise Rodoslu Münevver Hanım’dır. İlköğrenimine Rodos’ta başlayan Reşit Galip, orta öğrenimine İzmir’de devam ettikten sonra tekrar Rodos’a dönerek Sen Jean Babtis Fransız Koleji’nde Fransızca eğitimi aldı⁷. İzmir’de henüz lise öğrencisi iken birkaç arkadaşıyla beraber “Ferda-i Temmuz” adlı bir gazete çıkaran Reşit Galip, Tıbbiye’de öğrenimi sırasında “Hakikat” ve “Mizahi Mektep” gazetelerini çıkardı. Ayrıca İstanbul’da çıkan gazete ve mecmualara da toplum sağlığı konularına ilişkin yazılar yazdı (Turgut 8-9).

⁷ Reşit Galip, 23 Kasım 1919’da Köycüler Cemiyetinde kendi tahsil hayatını şöyle yazmıştır: “... Tahsili iptidaimi evde yaptım. Sonra Alliance İsrailite’e girdim. Bir sene sonra umumiyetle olduğu gibi Abdülhamit’in emriyle çıkarıldım. Rüştüye ile beş senelik idadiyi Rodos’da ve yedi senelik idadiyi İzmir’de 1324’te (1908’de) ikmal ettim... Sonra iki sene Rodos’ta Frerlerin St. Jean Baptiste Kolejine devam ettim.” (Tekin 179).

1911 yılında Reşit Galip, hem İstanbul'daki Askeri Tıbbiye'ye girdi hem de bir grup arkadaşıyla beraber "Türk Ocakları"nı kurdu. Bir müddet sonra da yine Türk Ocaklarına bağlı olarak kurulmuş olan "Askeri Okullar, Mülkiye Tıbbiyeliler ve Baytar Mektepleri Birliği"nin teşkilat müfettişliği görevine getirildi. Öğrenciliği devam ederken kendi isteğiyle Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan Reşit Galip, Çatalca ve Kafkas Cephelelerinde görev aldı. Bu cephelelerin ardından İstanbul'a dönerek Tıbbiye'deki öğrenimini tamamladı. Bir süre asistan olarak çalışmasının ardından, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın emriyle Şam' a tayin olarak 4. Ordu Hıfzıssıhhası'nda görev aldı. I. Dünya Savaşı sonrası (1918 yılında) İstanbul'a dönerek burada bir süre Tedavi Seririyatı ve Tecrübi Fenni derslerinin asistanı oldu. I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, mütareke döneminde, İstanbul'da yaşam zorlaşmıştı. Bu sırada bazı idealist gençler, İstanbul'da, köylüler arasında insaniyetkâr bir tarzda çalışmak ve sıhhat, maarif hususunda kendilerine yardım etmek maksadıyla "Köycüler" adıyla 25 Teşrinisani (Kasım) 1918 tarihinde bir cemiyet kurdu. Dr. Reşit Galip, bu cemiyetin dört numaralı üyesi ve sayısı on beşi geçmeyenlerin en ateşlisiydi (Tekin 181). Ayrıca Darüleytamlar Merkez Hastanesi'nde dâhiliye mütehasıslığı yaptıktan sonra, 1919'da tüm görevlerini bırakıp bir grup arkadaşıyla Anadolu'ya geçerek köylere gitmeye karar verdi (Turgut 8-9).

Köycülerin ilk kafilesi, 10 Nisan 1919'da Kütahya'ya vardı. Dr. Reşit Galip, Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde ve bağlı köylerinde halkla işbirliği yaparak bir "Köycülük Teşkilatı" projesi hazırladığı için "Köycü Reşit Galip" olarak anılmaya başladı (Turgut 9-10). Bu kafileden Dr. Hasan Ferit ve Dr. Reşit Galip, Tavşanlı'ya, Dr. Fazıl Doğan ile Dr. Mustafa ise Emet'e yerleşti. Yunan ordusu İzmir'i işgal ettikten sonra civarda Millî Mücadele propagandasına başlayarak Tavşanlı'da kurulan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti reisliğini Reşit Galip üzerine aldı ve Kuvayı Millîye'ye katıldı. Kütahya'nın işgali üzerine önce Burdur'a, sonra Denizli ve Antalya'ya gitti. Aydın, Denizli, Burdur, Isparta ve Antalya vilâyetlerinde milliyetçi muhacirlerle "Hilal-i Ahmer" Beşinci Sıhhi İmdat Heyet Sertabipliğine tayin oldu ve bir yıl bu görevi yaptı. 11 Eylül 1921'de Sıhhiye Vekâleti Hıfzıssıhha Müdür Müavinliği'ne tayin oldu. Ankara'da sağlığı bozulduğundan havası yumuşak bir yer olan Mersin'e tayin istedi ve 5 Aralık 1921'de Mersin hükümet doktorluğu ve hapishane doktorluğu ile gümrük kimyager vekilliği, matbuat ve istihbarat mümesilliği vazifelerini yaptı.

Bir müddet sonra Mersin'de serbest hekimliğe başlayan Reşit Galip, Atatürk 17 Mart 1923'te Mersin'e geldiğinde, Millet Bahçesinde düzenlenen toplantıda söz alarak, *"Sizin karşınızda, zaferlerinizden bahsetmeye lüzum var mı? Grueland'daki*

Eskimolardan Afrika'nın yanık ve kızgın çölleri ortasında sam yellerinden haber uman zencilere kadar herkes öğrendi..." diye başlayan bir hoş geldiniz konuşması yaptı (Turan 3). Mustafa Kemal Paşa ile tanışması siyasete girmesine vesile oldu. Çevresinde inandırma yeteneği güçlü, dürüst, zeki, çalışkan, iyi bir hatip ve devlet adamı özellikleri taşıyan Reşit Galip, bütün hizmetleri süresince milliyetçi, halkçı, son derece Cumhuriyet'e ve inkılaplara bağlı bir fikir adamı olarak tanındı. Bu bilgiler, Gazi'de ve diğer yetkililerde Reşit Galip'in iyi bir devlet adamı olabileceği düşüncesini kuvvetlendirdi (Turgut 9-10).

Reşit Galip, Aydın ilinden İkinci Dönem, 10 Ocak 1925'te, milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girdikten sonra, Meclis tarafından Şeyh Said Ayaklanması ve devamındaki olayların soruşturulması amacıyla kurulan İstiklal Mahkemesine üye seçildi. 1928 yılında Türk Maarif Cemiyeti'nin kurucuları arasında o zamanlar Aydın Milletvekili olan Reşit Galip Bey de bulunmaktaydı. Daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası Meclis Grubu İdare Üyeliği'ne seçilen Reşit Galip, Cenevre Beynelmillel Himaye-i Etfal Teşkilatı Merkezi İcra Heyeti'nde 5 yıl süreyle görev yaptı. Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi üzerine 9 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'na katıldı. Ancak İzmir olayları üzerine partiden ayrılarak Cumhuriyet Halk Fırkası'na geri döndü. 1931'de Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Büyük Kongresi'nde Umumi İdare Heyeti üyeliğine seçilerek Kültür ve Gençlik İşleri Başkanlığı görevine getirildi (Turgut 10-11).

Türk Tarih Cemiyeti'nin kurucu üyesi ve Atatürk'ün onayı ile ilk genel sekreteri olan Reşit Galip, (Afet İnan 280) Atatürk'ün kendisine verdiği dört ciltlik tarih kitabını hazırlamakla görevli Cemiyetin Genel Sekreteri olarak önemli bir görevi yerine getirdi. Bu kitapların çoğu kısımları, özellikle dördüncü cildindeki "Cumhuriyetin Maarif ve Terbiye Gayeleri" bölümleri, doğrudan doğruya Reşit Galip'in kaleminden çıktı. Milli heyecanı bütün benliğinde hisseden, Türk Tarih tezini büyük bir cesaretle savunan Reşit Galip, 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirildi (Turgut 42)⁸.

Dr. Reşit Galip, bakan olduktan sonra da tarih konularına olan ilgisini sürdürdü. 1933 yılının baharında Afet İnan'a Ankara'da Dikmen sırtlarının karşı tepesinde (Ahlatlıbel'de) kazı yapılacak yerler bulunduğu bahsederek Atatürk'ün onayı ile kazıya başlanabileceğini ifade etti. Atatürk'ün onayı ve nezaretiyle 5 Mayıs 1933 Cuma Günü, Reşit Galip bakan olarak Türkiye'nin ilk ulusal

⁸Afet İnan Reşit Galip'in bakanlığa atanmasını, dönemin Maarif Vekili Esat Bey'in de olduğu ortamda, Atatürk'ün Reşit Galip'e maarif ile ilgili düşüncelerini açıklamasını istediğinde aldığı cevaplardan dolayı olduğunu ifade eder (Afet İnan 281).

arkeolojik kazısını başlatmış oldu (Afet İnan 281-282). Toplam olarak 10 ay 25 gün kaldığı Millî Eğitim Bakanlığı görevinde Darülfünun'un ıslâhında ve yeni üniversitenin kurulmasında büyük hizmetleri bulunan Galip, Halkevlerinin kurulmasında, arkeoloji ve müzeciliğin gelişmesi konularında da önemli katkıda bulundu. Ayrıca, Türk Tarih Arkeolojya ve Etnoğrafya dergilerinin çıkarılmasını sağladı (Turgut 15-16).

Dönemin tanıklarından Uluğ İğdemir'in 25.12.1976'da Arı İnan'a verdiği röportajda; Dr. Reşit Galip'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde ilkökul öğretmenlerinin aylıkları, özel idarelerden alınıp genel bütçeye aktarıldı. Böylece öğretmenler, maaşlarını düzenli olarak almaya başladılar. Ayrıca üniversite reformu gerçekleştirildi. İğdemir'in deyimiyle, daha önce üniversitede mabut (tanrı) gibi tanınan profesörler, onların etrafındakiler nedeniyle kolay kolay kimse üniversite reformuna cesaret edememişti. Onun için Atatürk, *"Doktora (Reşit Galip'e) gıpta ediyorum. Üniversite reformu gibi büyük bir meseleyi eline aldı ve onu başarıyor"* diyecekti (İnan 15).

Dr. Reşit Galip, inkılâp konularını araştırmak için üniversite bünyesinde "İnkılâp Enstitüsü"nü kurulmasını çok önemsiyordu (Afet İnan 282-283). Ayrıca Ankara'da büyük bir müze, akademi ve kütüphane kurulması için hazırlık yapıyordu. Bunlara ilâve olarak Cumhuriyetin onuncu yılına yaklaşırken 1933 yılının 23 Nisan günü sabahında Çankaya Köşkünde Atatürk'ün yanında Afet (İnan) Hanım'a bir kâğıt uzatarak, *"Sabahleyin ilk bayramlaşmayı kızlarımla yaptım. Onlara bir şeyler söylemek istediğim vakit, bir ant meydana çıktı. İşte Cumhuriyetimizin 23 Nisan çocuklarına armağanı"* dediği kâğıtta yazılan metin, Türk çocukları tarafından yıllarca tekrarlanan ant idi (Afet İnan 286-287).

Üniversite reformu kapsamında, İsviçre'den gelen Malch'ın raporu doğrultusunda, profesörlerin yayın yapması, kitap yazması ve bu kitapların da bilimsel nitelikte olması gibi ilkeler uygulanmaya başlandı. Bunun üzerine üniversite hocaları, politikacıları devreye sokarak Reşit Galip'e baskı kurmaya çalıştı. Ancak Reşit Galip, *"Azizim, ben bu işe karışmıyorum. Bir heyete verdim. Onların ilkeleri var. Buna uyanları bırakacaklar, uymayanları çıkartacaklar"* diyordu. Sonuçta, profesörlerin yaklaşık % 90'ı üniversiteden ayrılmak zorunda kaldı (İnan 16)⁹.

⁹ İğdemir'e göre üniversite reformu Reşit Galip'in istifasına giden süreci de başlatmıştı. Çünkü Üniversite Yönetim Kurulu, Edebiyat Fakültesine Devrim Tarihi dersleri koydu. R. Galip'e de Devrim Tarihi kürsüsünde fahri profesörlük unvanı verilmesi oy birliği ile kabul edildi. Bunun üzerine R. Galip'e üniversite hocaları üzerinde tasarrufta bulunamayanların etkisiyle Atatürk üzerinden istifaya zorlandı (İnan 16-17).

İğdemir'in verdiği bilgiye göre, Üniversite Yönetim Kurulu, Edebiyat Fakültesine Devrim Tarihi dersleri koydu. Reşit Galip'e de Devrim Tarihi kürsüsünde fahri profesörlük unvanı verilmesi oy birliği ile kabul edildi. Bunun üzerine Reşit Galip'in "... Üniversitenin, bana böyle bir kürsüyü layık görmesi, benim için büyük bir şereftir. Bunu iftiharla karşılıyorum" beyanı gazetelerde yer aldı. Bu olay üzerine Reşit Galip'e üniversite hocaları üzerinde tasarrufta bulunamayanlar Atatürk'e, şikâyetle bulunarak onun istifasına neden olmuştu (İnan 17).

Dr. Reşit Galip'in Köycülüğü ve Bakanlığı

Dr. Reşit Galip'in fikir ve uygulamalarından birisi de, halkçılığı ve köycülüğüdür. Köylü nüfusun eğitim sorununun çözülmesi için Dr. Reşit Galip'in bakanlığa getirilmesi köycülük siyasetinin önemli bir dönüm noktasıdır. Bakanlığa geldiğinde R. Galip Tarım Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı temsilcilerinin katılımıyla Köy İşleri Komisyonu kurarak köylerle ilgili dinamik bir uygulama başlattı (Karaömerlioğlu 89).

Daha öğrencilik yıllarında köylüyü sağlıklı hâle getirmek, okutmak ve refaha kavuşturmak için çareler düşünerek bunu Millî Mücadele içerisinde hayata geçirmek için eyleme geçtiği (Kütahya-Tavşanlı'ya gittiği) yukarıda belirtilmişti. Dr. Reşit Galip, köylerle bu kadar çok ilgili olmasını üyesi olduğu Köycüler Cemiyeti'nde verdiği bir demeçte, "*mektepten çıkar çıkmaz köylere yayılmak için ahtü misak eylerdik. Sonra bizimle hemfikir olanlara rast geldik ve bu yolu tuttuk*" (Turgut 39) cümlesiyle anlatacak, köylülere olan muhabbetinde Tolstoy'un etkisini de şöyle ifade edecekti: "*Tolstoy'da okuduğum (saadet, sükûn ve refah köylersedir, yere batsın saraylar) cümlesinin köylüye olan muhabbetime büyük tesiri oldu*" (Turgut 39). Reşit Galip Bey, köycülüğü, eğitimciliği, siyasi çalışmaları ve esas alanı olan tıp çalışmalarını birlikte yürütüyordu. Reşit Galip'in köycülük çalışmaları Sağlık Bakanlığı ve Hükümet programlarıyla da uyumluydu. Birinci Millî Türk Tıp Kongresi 1-3 Eylül 1925'te Ankara'da toplandı. Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam, Türk tabibinin şehirden kasabalara özellikle köylere kadar giderek köylünün sağlıklı, üretken ve medeni bir şekilde yetişmesine yardımcı olacağını açıklıyordu (Turgut 39).

Cumhuriyetin ilânıyla birlikte köylünün eğitimi ve bununla birlikte sağlığı konusu yeniden gündeme geliyordu. Dr. Reşit Galip, köydeki eğitim sorunlarına dikkat çekebilmek için gazetelerde sürekli olarak köy okullarındaki eğitim açığına ve köylülerin eğitim ihtiyacına dikkat çeken yazılar kaleme aldı. Galip, bu konuda yalnız değildi. Köy halkının motive edilerek eğitime yönlendirilebilmesi için Nusret Kemal Bey, üç yıllık köy okullarının birinci sınıfını geçenlerin askerlik hizmetinden 5 ay,

ikinci sınıfını geçenlerin 4 ay ve üç yıllık okulun tamamını bitirenlerin ise 3 ay olmak üzere toplam 12 ay muaf tutulmasını önerdi (Turgut 20-21).

Köylüyü her alanda yükseltmeyi başlı başına bir ülkü olarak gören Reşit Galip, bu konuda sadece fikir üretmekle yetinmiyordu. Halkevlerinde toplanan gençleri köy ve köylü konularıyla ilgili bilgilendirerek onların bu alanda çalışmalarını sağlamak istiyordu. Bunun yanında öğretmenler vasıtası ile köylüleri aydınlatmayı hedefliyordu. Reşit Galip'in bir başka önemli icraatı da bakanlığı sırasında köycülük çalışmaları çerçevesinde köycülük ve halkçılık alanında eğitim görmek üzere sınavla on öğretmeni Amerika Birleşik Devletleri'ne göndermesiydi¹⁰.

Reşit Galip, Türkiye'nin önemli kültür politikalarının oluşturulmaya çalışıldığı bir dönemde Millî Eğitim Bakanlığı'na getirilmişti. Çünkü görevi Esat Bey'den devraldığı sırada, Atatürk'ün önderliğinde ve rehberliği altında millî tarih, millî dil, millî edebiyat ve millî menfaat gibi Türkiye'nin millî ülkülerinin, hedeflerinin belirlenebilmesi için yoğun bir çaba başlatılmıştı. Bu alanlarda bazı önemli başarılar gerçekleştirilmiş ise de yapılacak çok ve ciddi işler de vardı. Bu işlerin başarılması büyük ölçüde Millî Eğitim Bakanlığının yetki alanına girdiğinden Reşit Galip'in görevi oldukça önemliydi (Turgut 46).

Reşit Galip aldığı görev ve sorumluluğun bilincinde bir Millî Eğitim Bakanı olarak nasıl çalışacağını, 17.5.1933 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında milletvekillerine şöyle ifade etmişti: *"...Bana gösterilen vazife sahasında millet için milletin, onun Büyük Meclisinin ve şeflerinin teveccühlerine liyakati daima muhafaza edebilmek gayretiyle ölüncesine çalışmayı en iptidai vazife, memleket vazifesi ve en nihayet namus ve haysiyet vazifesi bilirim ve daima öyle bileceğim"* (Turgut 46-47).

Reşit Galip, bakan olarak göreve başladığı gün öğretmenlere hitaben yayınladığı bir genelgede de hedefini açıklıyordu: *"...Düsturumuz büyük yarına tez varmak için bilgi ile imanla, intizamla usanmayan azimle çalışmaktır"* (Turgut 47).

Reşit Galip'in bakan olduğu dönemde üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarıldığı gibi köy pansiyonlu okulları kurularak köycülük kursları açıldı. Ayrıca Reşit Galip, halk üniversiteleri ve yüksekokulları niteliğinde bir halk terbiyesi faaliyeti

¹⁰ Bu öğretmenler; Sivas Erkek Muallim Mektebi'nden Fevzi Bey, Denizli Köy Muallim Mektebi'nden Şazi Bey, Ankara İlk Tedrisat Müfettişi Avni Bey, Elazığ Orta Mektep Müdürü Naşit Bey, Eskişehir İlk tedrisat Müfettişi Mehmet Ali Bey, İzmir Erkek Muallim Mektebi'nden İbrahim Yasa Bey, Çorum Merkez Albayrak Mektebi'nden İbrahim Bey, Isparta Merkez İstiklal Mektebi'nden Bilal Rıza Bey, Erzurum Merkez Gazi Mektebi'nden Ömer Bey, Ankara Bala Merkez Mektebi'nden Turgut Bey'dir (Turgut 60-61).

başlattı. Halk Eğitim Şubesi Müdürlüğü'nü kurarak halk kitapları yayımını yaptırdı. Millî Eğitim Bakanlığı'nın görev ve sorumluluklarını tayin eden ilk merkez teşkilatı kanunu çıkardı. Ayrıca belirli aralıklarla toplanacak olan Maarif Şurası'nın kuruluşunu gerçekleştirdi. Özellikle köycülük çalışmalarıyla ülkenin belki de baş edilmesi en zor sorunlarından birisinin çözümüne katkıda bulunarak yatılı köy bölge okulları ve pansiyonlu okulların kurulmasını sağladı. Köy okullarının tam teşkilatlı hâle getirilmesi ve eğitim yolu ile köylerin kalkındırılması için Köy İşleri Komisyonu ve aynı zamanda Köy Enstitüsüyle sonuca ulaşan köy öğretmeni yetiştirilmesi yolunda çalışmalar başlattı (Turgut 89).

Reşit Galip, bakan olduğunda Cumhuriyet 10 yaşına gelmişti. O yıl, köy kalkınması yönünden, hareketli bir yıldır. Bir taraftan Halkevleri'nin Ülkü Dergisi, köy eğitimi ile ilgili düşünceler üretmeye devam ediyor, diğer taraftan, Köy İşleri Komisyonu başka ülkelerdeki uygulamaları dikkate alarak yeni düşünceler geliştirmeye çalışıyordu. Bu çerçevede, köylerde çocukları çağın gerektirdiği gibi yetiştirmek için öğretmenlerin öncelikle bu işe hazırlanmalarına dikkat çekildi. Bunun için öğretmenlere yaz tatillerinde Ankara, Adana, Bursa ve İzmir'de kurslar açıldı. Kurslarda öğretmenlere, ziraat bilgilerinin yanı sıra sağlık ve iktisadi konularda da dersler verildiği gibi bağlar, zeytinlikler ve bahçelerde uygulamalar yaptırıldı. Kurslarda gösterilen dersler, Reşit Galip Bey'in emriyle onar bin nüsha bastırılarak okullara ve öğretmenlere gönderildi. *Muallim Kitapları Serisi* ismini taşıyan bu 15 kitabın birincisi Reşit Galip Bey'in *Köy Muallimleri İle Sağlık Konuşmaları* isimli yeniden bastırılan kendi eseri idi (Turgut 51-52).

Dr. Reşit Galip'in Köylüyü Sağlık Konusunda Bilinçlendirme Çabaları

Köy ve köylüler hakkında samimi düşüncelere sahip olan Reşit Galip Bey, bakan olmadan dört yıl önce ülkenin değişik köylerini tetkik ederek 1929 yılında Köy Muallimleri İle Sıhhi Musahabeler adlı eserini hazırladı (Turgut 46). Reşit Galip, Millî Eğitim Bakanı olduğunda 8 Ağustos 1933'te *Köy Muallimleri İle Sıhhi Musahabeler* isimli eserini, *Köy Muallimlerle Sağlık Konuşmaları* (bkz. EK) adıyla yeniden 10.000 adet hazırlayarak köy öğretmenlerine dağıttı. Kitabın başlangıç kısmında kendisini "köylü dostu hekim" olarak tanıtan Reşit Bey'e göre; köylüye muhabbet, aynı zamanda vatana muhabbettir. Bu nedenle vatanın ana unsuru ve kökü olan köylü, ahlâk, sıhhat, fikir ve bilgide ne kadar ileri giderse vatan da o kadar yükselir. Çünkü Köy vatanın, köylü milletin esas hücreleridir (Reşit Galip v).

Dr. Reşit Galip'in köy sevgisi, hekimlik bilgisi ve eğitimci kimliğinin bir araya gelmesiyle ortaya çıktı. Bu kitabın başlangıcında köy ve köylü konusundaki düşüncelerini; *“Ben köylü dostu bir hekimim. Köy muallimleri, siz de köylüye dostsunuz. Sizinle, müşterek dostumuz olan köylünün saadetine, refahına ve bizi bunları istihsale götüreceğ yollara, çarelere dair konuşabiliriz. Şüphesiz ki, bizim köylüye muhabbetimiz, aynı zamanda vatana muhabbettir. Çünkü köylü vatanın köküdür, ana unsurudur. Asıl temelidir.”* cümleleriyle ifade etti (Reşit Galip v).

Dr. Reşit Galip'e göre, köylü ahlak, sıhhat, fikir ve malumatça, ne kadar ileri giderse vatan o kadar kuvvetlenir ve yükselir. Köy, vatan dediğimiz vücudun; köylü, millet dediğimiz umumi bünyenin esas hücreleri olarak kabul edilmelidir. Köylüsünün tabii zekâsı, sıhhati, iptidai ahlakı ve seviyesi bozulmuş, hastalanmış milletlerde umumi bünye zaafa uğrar. Ancak Türk köylüsü zekâ, sıhhat, fazilet itibarıyla başka milletlerin köylüsünden yüksektir (Reşit Galip v).

Türk köylüsü, zekâ, sıhhat ve fazilet bakımından diğer milletlerin köylüsünden yüksektir. Onun için köylünün sağlığını, zekâsını ve faziletini korumak, yükseltmek ve bunları tahrip eden unsurlara karşı koymak öğretmenin görevidir. Bakana göre, köylüler, toprakların zerrelere içinde alın teri ile çalışarak en zahmetli en zor bir hayat ile ürünlerini millete dağıtan aziz insanlardır. Bir başka deyimle; köylüler, *“beşeriyetin ceza çeken ve civanmert velinimetidir”* (Reşit Galip v1).

Cumhuriyet idaresi köylünün menfaatini kuvvet ve şiddetle savunmakta ve bunu idarenin esas amaçlarından birisi kabul etmektedir. Bunun için Cumhuriyetin henüz yok edemediği cehalet ve bâtil inançlarla da mücadele etmek gerekmektedir. Ancak o zaman her millî amaç gibi, tam sağlık amacı da daha kolaylıkla hedefine ulaşacaktır. Öğretmenler, köylere hayati olan eğitim ışığıyla birlikte gittiklerinde en olumsuz ve çaresiz görülen hastalıklarla bile baş edebileceklerdir (Reşit Galip v11).

Reşit Galip'e göre, on dört milyonluk nüfusun büyük bir kısmını oluşturan köylünün hayat şartlarını sıhhiye etmek Cumhuriyetin önemli bir başarısı olacaktır. Bu konuda Reşit Galip, 1904 yılındaki Fransa'da 29.795 doktorsuz, sağlık memursuz kömmünü örnek vermekte ve buradaki boşluğu hıfzıssıhha telkinleri konusunda öğretmenlerin doldurduğunu belirtmektedir. Öğretmenlere köy hıfzıssıhhasının önemini hatırlatmakta ve ilmi sıhhat tedbirlerini köylerde köylüye tatbik ettirebilmenin önemini ifade etmektedir. Muallimleri cesaretlendirmek için, *“hekim olmayan bir muallim ne yapabilir diye tereddüde düşmeyiniz. Sizin ne dereceye kadar faydalı şeyler yapabileceğinizi birer birer konuşacağız”* (Reşit Galip v111) ifadesini kullanmaktadır.

Sağlık biliminin hastalıkların tedavisinden ziyade, onlardan korunma yollarını öğrettiğini hatırlatarak köylünün işleri itibarıyla hiç hasta olmamak mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir. Hattâ toprak ve hava şartlarının köylüye hiç müsamaha göstermediğinden köylünün “bugün dursun yarın yapayım” diyemeyeceğinden köy sağlığının öneminin büyük olduğunu belirtmektedir. Köy sağlığının şehir sağlığından farklı olarak kendisine has önemini ifade ettikten sonra ilmî sıhhat tedbirlerinin köylerde köylülere tatbik ettirmenin çaresinin en ziyade muallimler tarafından yapılacağını belirtmektedir (Reşit Galip vıı).

Köy Muallimlerle Sağlık Konuşmaları adlı kitabı, doktor olan Maarif Vekili'nin köy muallimlerine yönelik yaptığı sekiz konuşmadan oluşmaktadır. Birinci konuşmada; köyde hava ve toprak, köy evi, evin mevkii, cephesi, inşaat malzemesi, dâhilî tertibat, evin ısıtılması ve köy kahvelerinden bahsetmektedir (Reşit Galip 3).

Reşit Galip, insan hayatını uzatmak için çeşitli hastalıklara karşı çareler arayan hekimlerin hava ile ilgilendikleri bilgisini verdikten sonra, köylünün havanın sıcaklık ve soğukluğuna, kuraklık ve nemliliğine maruz kalarak bir hayat geçirdiğini belirtir. Bu görüşünü pekiştirmek için de köylünün çalışırken, “*rüzgâr, fırtına, soğuk, sıcak düşünmez. Toprak kendi üzerinde çalışanların nazını çekmez*” tespitinde bulunur. Sonra Adana ovasında pamuk toplayan birisinin kafatası içinde beyninin kaynadığından ve Anadolu'nun yüksek yaylalarında zehirli kamçı gibi yüzü yaralayan kuru ve keskin rüzgârlarla çift süren çiftçilerden bahsederek, değişik coğrafyadaki köylünün hava ile teması hakkında bilgi verir. Devamında köylünün ruhunu bilen bir hekim olarak, köylünün sağlık konusunda az çok bir şey bilmekle beraber, öncelikle mahsulünü ve hayvanını düşünerek kendisini ikinci derecede tuttuğunu hatırlatır. Köylünün görülecek işi olduğunda vücudunu kardan, şiddetli yağmurdan ve soğuktan esirgemeyerek başta zatürre olmak üzere hastalıkları hiçe saydığını belirtir. Daha sonra kırlarda, yamaçlarda ve dağlarda ağaçların yıldırıma tutulması konusuna dikkat çeker (Reşit Galip 3-5).

Köylüyü asıl işlediği ve ömrünü baş başa geçirdiği toprak parçası üzerinde tetkik etmek gerektiğini belirtir. Bazı bölgelerde toprağın köylüye cömert, bazı bölgelerde nankör davrandığını ancak köylünün onu her şartta sevdiğini anlattıktan sonra, toprak çeşitleri hakkında bilgi verir ve bataklıklardan sivrisinekten kaynaklanan sıtmaya dikkat çeker. Batak olmayan kuru topraklarda tetanos ve kazıklıhumma mikrobuna vurgu yaparak özellikle bu mikrobun bedene tarlalarda kıymık veya çivi batması ya da hayvan tepmesi gibi açılan yaralardan girdiğini belirtir. Yaralanmanın ilk günlerinde tetanos serumu şırınga edilmesi ya da tentürdiyot

sürülmesi gerektiğini söyler. Ayrıca toprakta yaşayan ve hayvanlardan toprağa, oradan insana geçen mikroplardan olan, şarbon, karaçıban ve 'habis özima'dan bahseder. Bunlara ilâve olarak toprakta bulunan diğer mikroplardan olan tifo ve saprofit hakkında da bilgi verir (Reşit Galip 5-8).

Köy evi konusunda resimlerle bilgi vermeyi gerekli gördükten sonra, evin konumu, yüzü, evin yapısında kullanılan malzeme hakkında bilgi verir. Devamında köy evinin içinin nasıl olması gerektiği ile evin ısıtılması konusunu ele alır. Köy evlerinin içerisiyle kahvelerinin sağlık açısından nasıl olması gerektiğini belirtir (Reşit Galip 18-19).

İkinci konuşma, köy evinin etrafı ve eve mülhak (dâhil) kısımlar, avlu, kuyular, sarnıçlar, yağmur suları, bulaşık suları, bataklıklar, birikintiler, gübrelikler, helâlar, ahırlar ve ağıllar üzerine ayrılır. Reşit Galip Bey, burada köy evinin sağlık açısından etrafından ayrı düşünülmemeyeceği gerçeği üzerinden hareket eder. Salgın hastalıklara sebep olacak kötü şartlar üzerinde durur. Özellikle kuyuların karahummaya sebep olduğunu belirtir. Her bir başlıkta hastalığın sebebi ve buna karşı alınacak tedbirleri anlatır (Reşit Galip 20-28).

Üçüncü konuşma köylünün beden sağlığı, beden temizliği, saç-sakal, elbise, serpuş (başlık), ayakkabı, çorap ve yatak eşyası üzerinedir. Bu bölümde köylüden istenen asgari vücut temizliğinin, her gün sabahları el yüz yıkamak, yemeklerden önce ve sonra el yıkamak, gündüz çıplak ayak ile çalışmış ise akşam ayakları yıkamak, hiç olmazsa ayda bir defa vücudu tamamıyla yıkamak olarak belirtir. Bu söyleşiye kişilerin kıyafetleri ve yatak eşyalarının temizliği de ilâve edilir (Reşit Galip 29-41).

Dördüncü konuşma, köylünün yiyeceği ve içeceği gıdalar üzerinedir. Bu bölümde, köylü gıdası, ekme, yaş ve kuru sebzeler, et, soğan ve sarımsak, süt, peynir, tereyağı, yoğurt, yumurta, bulgur, tarhana, yaş ve kuru meyveler, köylünün içeceği, mütehammir (mayalı) içkiler ve imbikten çekilen içkiler üzerinedir. Konuşmada gıdaların elde edilişi, saklanması ve kullanımında sağlık açısından dikkat edilmesi gereken konular üzerinde ayrı ayrı durulur (Reşit Galip 42-72).

Beşinci konuşma köylünün sıhî arızalarına (hastalıklarına) ayrılır. Konuşmanın başlangıcında köylerde bâtil hekimlik telâkkileri ve tatbikatından bahsedilir. Devamında mevsim hastalıkları, karahumma, lekelihumma, kuşpalazı, çiçek, kızıl, kızamık, boğmaca öksürüğü, verem, frengi, sıtma, kazıklı humma, çocuk ishalleri ve bu hastalıklara karşı umumi sakınma yollarıyla köy mektebinde tatbiki

lüzumlu korunma tedbirleri hakkında bilgi verilir. Bunlara ilâve olarak hayvanlardan insanlara geçebilen hastalıklardan olan; kuduz, karakabarcık, uyuz ve sakağıya karşı köylerde tatbiki kabil sakinme çareleri anlatılır. Ayrıca hükûmete ihbarı mecburî hastalıklar olan barsak kurtları; solucan ve şerit konusunda açıklamalara yer verilir. Daha sonra Bacon'dan yaptığı alıntıyı aktarır: “*Çalılıkta yürümeğe mecbur olan adamın, çalıları keserek yol alması gibi siz de, yolunuz üzerinde halkın bâtil itikatlarına rasgeldiğiniz zaman onları söküp atmağa çalışmaktan vazgeçmeyeceksiniz*” (Reşit Galip 73). Öncelikle bâtil inanç ve üfürükçülükle köylüler üzerinde uygulanan yanlışlara örnekler verir. Sonra köylülerin en çok karşılaştıkları hastalıkları (tifo, difteri, çiçek, kızıl, kızamık, boğmaca öksürüğü, verem, frengi, sıtma, kazıklıhumma, çocuk ishalleri, kuduz, şarbon, sakağı, uyuz ve barsak kurtları) ve bunlardan korunmayı anlatır. Sonra ihbarı mecbur olan hastalıkları sıralar (Reşit Galip 73-103).

Altıncı konuşma bazı haşerelerin sokma ve ısırmalarından ileri gelen arızalara ayrılır. Burada yılan, örümcek, büve, akrep sokmalarına karşı köyde tatbik edilebilecek tedbirlerle bit, pire ve tahtakurusuna karşı verilecek mücadele üzerinde durulur. Yılan sokmasına karşı nasıl işlem yapılacağı fotoğrafla gösterilir (Reşit Galip 104-106).

Yedinci konuşma, “*Türk köylüsü! Çalış, kazan ve çok evlat yetiştir!...*” dileği ile başlar ve konuşma, köylerde nüfus meselesine ayrılır. Nüfus meselesinin önemi, doğumları artırma ve ölümleri azaltma, annelerin çocuklarını düşürmesinin sebepleri, çocukların ölüm tehlikeleri, yakın akraba evlilikleri, köylerden şehirlere göç, askerlik ve vergilere dair bilgiler verilir (Reşit Galip 112-119).

Sekizinci konuşma, Umumî Hıfzıssıhhanın Kanunî Müeyyideleri'ne ayrılır. Sağlıkla ilgili kanun maddeleri açıklandıktan sonra Köy Kanunu'nun köy işlerine ait maddelerine yer verilir (Reşit Galip 120-134). Köy Kanunu'nun 43. maddesinde yer alan, İhtiyar Meclisi'nin en ziyade yapacağı işlerin arasında sağlık işlerinin yer almasına dikkat çekilir. 84. madde de imamların kendi alanının dışında yeteri derecede Türkiye coğrafyasını, Türk ve İslâm tarihiyle sağlık işlerini de bilmesi gerektiği belirtilir.

Sonuç

Cumhuriyet ilân edildiğinde Türk toplumunun ana omurgasını oluşturan, Türk köylüsünün çözülmesi gereken en önemli ve öncelikli iki temel sorunu eğitim ve sağlıktı. Bu sorunların bilincinde olan Türk Millî Mücadelesi'nin lideri Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da meclis açtığı anda kurulan ilk hükûmet içerisine Sağlık ve

Sosyal Yardım Bakanlığı'nı dâhil ederek büyük bir öngöründe bulunmuştu. Çünkü henüz gelişmiş devletlerin birkaçı hariç, dünyada sağlık konusunu bakanlık düzeyine çıkararak sosyal yardımı devlet şemsiyesine alan ülke yoktu.

Mustafa Kemal Paşa, ölümünden bir yıl önce, Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu ile Ankara Palas'ta yaptığı konuşmasında; *"...En uzakta sandığımız bir olayın bize bir gün dokunmayacağını bilemeyiz. Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir organı saymak gerekir. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün organlar etkilenir"* demektedir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri... 324-325). Atatürk'ün, dünya barışının devamlılığı için dünyayı insan vücuduna, organları da milletlere benzetmesi hümanist bakış açısını da yansıttığı için önemlidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde TBMM Hükûmeti, düşman ile savaşı cehalet ve sağlık ile savaşla birlikte yürütüyordu. Milli Mücadele içerisinde aşılardan Anadolu'da üretilmeye başlanması, bu konuya çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilânıyla köylüyü sağlık konusunda bilinçlendirip bulaşıcı hastalıklar konusunda aydınlatılabilmek için örgütlü kurumlar olan; Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halkevleri, Köy Eğitim Kursları ile Köy Enstitüleri gibi oluşumlardan yararlanılması yoluna gidildi. Aynı zamanda köylüye ulaşımadaki kolaylığı nedeniyle öğretmenlerden istifade edilerek eğitim ve sağlık bilincinin birlikte oluşturulmasına gayret edildi. Çünkü sağlık konusunda personelin yetiştirilmesi ile sağlık kurumlarının oluşturulması, uzun bir zaman ve büyük yatırım gerektiriyordu.

Öğretmenlerin Cumhuriyet devrimlerini ve eğitim ışığını Anadolu'ya götürmesinin yanında köylüyü sağlık çalışmaları konusunda aydınlatması için Dr. Reşit Galip önemli bir adım attı. Kendisini köylü dostu hekim olarak da tanımlayan Reşit Galip, hekimliği ile eğitimciliği ve köylü sevgisini birleştirerek bir kılavuz eser hazırladı. Bu eser, o dönemde bir öğretmenin köylerde karşılaşacağı her türlü sağlık sorununu çözebilecek bilgiye ve görsel içeriğe sahipti.

Yüz yıl önce de tüm dünya daha olumsuz şartlarda benzer salgın hastalıklarla mücadele etmek zorunda kaldı. Türk milleti, ulusal var olma savaşı ile birlikte salgınla baş edebilmek için çok ciddi çabalar gösterdi. Atatürk, salgın hastalıklarla mücadelenin başarıya ulaşabilmesinin tek başına tıbbî önlemlerle mümkün olmayacağına inanıyordu. Bu nedenle Atatürk döneminde toplumun omurgasını oluşturan köylüyü sağlık konusunda bilgilendirmek için olağanüstü çaba harandı. Bu tecrübeler, ülkemizin ve dünyanın her türlü salgın hastalıkla baş edebilmesinin yolunun, tıbbî önlemlerle birlikte eş zamanlı olarak yürütülecek bilinçlendirme çalışmalarıyla mümkün olabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Afet İnan. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. 9. Baskı. Yeni Baskıyı Hazırlayan: Arı İnan. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2011.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa, 2001.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Aydın, Erdem. "Atatürk'ün Sağlık Kavramı ve Anlayışı." *Ankara Tıp Fakültesi Mecmuası* 48.1 (1995): 43-54.
- Dilek, Hızır. "1927 Köy Muallim Mektepleri ile Köy Okulları Müfredat Programının Analizi ve Yurttaşlık Bilgisi." *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6.11 (Haziran 2016): 92-110.
- Erdem, Çiğdem. "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte "Dönüşüm"ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak "Köye Eğitim Kursları." *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10.3 (2008):187-200.
- Güneş, Günver. "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı." *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3.8 (1998):115-135.
- Güneş, İhsan. *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2012.
- Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
- İnan, Arı. *Tarihe Tanıklık Edenler*. İstanbul: Çağdaş, 1997.
- Karaca, Coşkun ve Yeşim Çam. "Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi." *Maliye Dergisi* 176 (2019): 72-97.
- Karaömerlioğlu, Asım. *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. 3. Baskı. İstanbul: İletişim, 2014.
- Kaşıkçı, Sabrina. "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye Ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikaları." *Türk İdare Dergisi* 45 (2005): 1-22.
- Kaysılı, Barış. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Sağlık Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (1839-1938)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Millet Mektepleri Talimatnamesi*. Ankara: T.C. Maarif Vekâleti, 1929.

Millet Mektepleri Teşkilâtında Maarif Memurlarının Vazifeleri. Ankara: T.C. Maarif Vekâleti, 1929.

Özer, Sevilay. “Ülkü Mecmuasına Göre Köy Eğitimi.” *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 8.XXII (2015): 295-321.

Özkaya, Hilal. “Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklara Mücadele.” *Türk Aile Hekimliği Dergisi* 20.2 (2016): 77-84.

Resmi Gazete. 68.3.5. Ankara: 7.4.1924.

Reşit Galip. *Köy Muallimlerle Sağlık Konuşmaları.* İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.

Sabri Cemil. *Millet Mektepleri Kıraati.* İstanbul: İkdam Kitap Matbaası, 1929.

Şahin, Mustafa. “Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1.2 (1992): 213-234.

Şanal, Mustafa ve Karagöz, Savaş. “Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri.” *Millî Eğitim Dergisi* 172 (2006): 183-202.

Tekin, Saadet. “Dr. Reşit Galip ve Üniversite Reformu.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* (1992):179-211.

Tuna, Ezgi. *Batı Anadolu Türk Ocakları 1923-1931.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2015.

Tunaya, Tarık Zafer. “Türkiye Büyük Meclisi Hükümeti’nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 23 (1957): 227-247. Web. 05.09.2019.

Turan, Şerafettin. “Dr. Reşit Galip’in Atatürk’e Yakınmaları.” *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25. 39 (2006):1-25. Web.15.10.2019.

Turgut, Ertuğrul. *Dr. Reşit Galip’in Millî Eğitim Bakanlığı ve Millî Eğitim Düşüncesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.

Summary

At the beginning of the 20th century, one of the two primary problems of the Turkish villagers, which constituted the main base of Turkish society, was education and the other was health. The proposals for the solution of the problems of the villagers, in fact, were started to be discussed with the declaration of the II. Meşrutiyet. Analyzing these proposals, it is seen that the education of the villagers was handled as an issue

having the first priority, and as a solution to this, sending and teachers to the villages has been considered. It was expected that the educators sent to the village would solve the problems of the village, the villagers' health awareness and of protecting them from infectious diseases. This was undoubtedly due to the result of insufficiency of healthcare personnel, especially doctors, and health institutions, and the fact that the educator could reach the village and villagers more easily than the healthcare personnel.

With the opening of the Büyük Millet Meclisi (BMM) based on National Sovereignty, a new period had begun and the country was under occupation. Despite that, it was important to raise the health issues as health and social assistance to the level of ministry in the first government established by BMM. Because in the Ottoman Empire, health problems were managed within the Ministry of internal Affairs and only a few countries in the world raised their health problems to the level of ministry. Atatürk, who is approaching the health problems of the people and the villagers within the frame of the Social State concept, even in the difficult conditions of the National Independence War, has considered that it was necessary to get benefits of teachers and educators on one hand and to educate the qualified healthcare personnel, to produce vaccines and to establish health and social assistance institutions, on the other hand, in order to solve the health problems of the villagers faster, without waiting the declaration of the Republic.

With the declaration of the Republic, the principle of “having healthy individuals forms a healthy nation” was adopted by speeding up studies on health. It is seen that Atatürk did not only underline the health policies in his parliamentary opening speeches but also announced the target of the next year as he followed up the realization of the programs annually. The Reaching of healthcare personnel and institutions to the villages depended up on time and capital. However, as infectious diseases continued to increase, it was necessary to get teh benefit of village teachers and trainers, of Turk Ocagi and Halkevler in order to reach to the village and villagers as soon as possible. One of the most remarkable examples on the efforts of the Republic reaching the village and the villagers is the book, named “Köy Muallimleri Sağlık Konuşmaları” which has reached 10.000 copies in the second publishment at the Minister of National Education, Dr. Reşit Galip’ period, who was known as villagers’ friend surgeon.

When the Republic was declared, the two most important and prioritized problems of Turkish villagers, which constituted the backbone of Turkish society, were education and health. Being aware of these problems, Mustafa Kemal Pasha, the leader of the Turkish National Struggle, made a great prediction by including the Ministry of Health and Social Aid into the first government established when he opened a parliament in Ankara. Because, except for a few developed countries, there was no country in the world that took the social aid under the umbrella of the state by raising the health issue to the level of ministry.

Under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, the Turkish Grand National Assembly (TBMM) government waged the war with the enemy together with “ignorance” and “health”. The production of vaccines in Anatolia within the National Struggle, constitutes a brilliant example of this issue. With the proclamation of the Republic, , to raise awareness of the villagers about health and to inform them on infectious diseases, some organized institutions, such as Turkish Hearths, Nation Schools, Community Centers, Village Instructor Courses and Village Institutes haven utilized.

At the same time, due to the its easeness of reaching the villagers, efforts were spent to create education and health awareness together with the help of teachers. Because the training of healthcare personnel and the establishment of health institutions required a long time and great investment. In addition to bringing the Republic's revolutions and the light of education to Anatolia, Dr. Reşit Galip has taken an important step to inform and enlight the villagers about the health studies. Dr.Reşit Galip, defining himself as a villagers friend doctor, prepared a guide book by combining his medicine knowledge, education, and villagers love.

This guide had information and visual content that could solve all kinds of health problems a teacher would encounter in villages at that time. In the book, which is a detailed guide for teachers, there were solutions and recommendations to all health problems that may be encountered in the village. In addition, teachers were made aware of proper and healty home construction and hygiene rules in villages. Furthermore, the village law was added to the book, reminding teachers of their obligations regarding health issue. A hundred years ago, the whole world had to struggle with similar epidemics under more unfavorable conditions.

The Turkish nation made very serious efforts to cope with the epidemic, along with the national war of existence. Atatürk believed that the success of the fight against epidemic diseases would not be possible with only medical measures. For

this reason, extraordinary efforts were made to inform the villagers, who formed the backbone of the society, about health during the Atatürk period. These experiences show that the way for our country and the world to cope with the all kinds of epidemic is possible with awareness-raising activities to be carried out simultaneously with medical measures.

One year before his death, Mustafa Kemal Pasha, in his speech with the Romanian Foreign Minister Antonescu at the Ankara Palace; "... We cannot know that an event that we think the furthest away will not touch us one day. For this, it is necessary to consider all humanity as a body and a nation as an organ of this. "All other organs are affected by the pain at the tip of a finger." Atatürk's imaging of the world to human body and organs to nations for the pertaining of world peace, is important because it reflects his humanist perspective.

EK

